

PROFESORS, DAUGAVPILS UNIVERSITĀTES
GODA DOKTORS JOELS VEINBERGS
(01.09.1922.–20.05.2011.)

Skaistā maija dienā no Jeruzalemes pienāca sēru vēsts: miris profesors Joels Veinbergs – cilvēks, kuru daudzi Latvijas vēsturnieki un vēstures skolotāji uzskata par savu Skolotāju. Lai arī pēdējais mūža posms pavadīts Izraēlā, viņa garīgā saikne ar Latviju un Daugavpils Universitāti nekad nepārtrūka.

Joels Veinbergs dzimis Rīgā 1922. gada 1. septembrī. Pēc ivrita ģimnāzijas absolvēšanas viņš iestājās Latvijas Universitātes Vēstures fakultātē. Tad sekoja karš; Veinbergu ģimene nonāca Rīgas geto, kur nomira māte; tēvs gāja bojā koncentrācijas nometnē. Joels Veinbergs izdzīvoja koncentrācijas nometnē Rīgā (Mežaparkā), Dundagā un Būhenvaldē, no kurienes 1945. gadā bēga uz Čehoslovākiju, pēc tam atgriezās dzimtenē. 1946. gadā viņš pabeidza universitāti, uzsāka darba gaitas Latvijas PSR Valsts bibliotēkā un Latvijas Valsts universitātē, vēlāk pabeidza LVU aspirantūru seno laiku vēstures specialitātē un 1954. gadā aizstāvēja vēstures zinātņu kandidāta disertāciju.

1962. gada 3. decembrī sākās viņa darbs Daugavpils Pedagoģiskajā institūtā. Pirms ierasties Daugavpilī, viņš jau bija nodzīvojis krietnu daļu sava mūža, ieguvis sarežģītu – gan laimīgu, gan sāpīgu dzīves pieredzi, apliecinājis sevi kā zinātnieks vēsturnieks. Viņš ieradās Daugavpilī, būdams jau nobriedis cilvēks, kuram ir ko teikt un mācīt jaunajiem. Tas, ka viņš nonāca tieši šeit, bija tīrā nejaušība, neizskaidrojama un jauka, jo tā deva mums iespēju sastapties ar šo dižo prātu un garu, iespaidoties no viņa. Kas zina, vai viņš kļūtu par pasaules mēroga zinātnieku, ja viņa dzīvē nebūtu “Daugavpils perioda”? Vai tajā pašā laikā, bet citā vietā viņš spētu īstenot savu aicinājumu, koncentrēties savas izsāpētās tēmas atklāšanai? Cik lielā mērā ārējie apstākļi (laiks, vieta, vide) ietekmē cilvēku, viņa radošo garu? Cik lielā mērā radošais cilvēks var palikt viņš pats, nezaudēt sevi, neietekmēties no apstākļiem, pat pārvarēt tos un radīt savu vidi? Mūžsenie jautājumi, attiecināti uz profesoru Veinbergu un Daugavpili,

atbildami viennozīmīgi: viņš radīja vidi sev, neatlaidīgi un rūpīgi audzinot spriest spējīgus jaunus cilvēkus, ar kuriem uzturēt dialogu. 1964. gadā viņš ievēlēts par docentu, bet jau pēc 10 gadiem (1974) – par profesoru. Likumsakarīga bija profesora ievēlēšana par DPI PSRS un vispārējās vēstures katedras vadītāju 1977. gadā, jo Joela Veinberga attieksme pret darbu, pasaules līmeņa zinātniskais darbs, pedagoga talants un personība spēcīgi ietekmēja studiju kvalitāti un jaunu vēsturnieku sagatavošanu Daugavpilī. Kopā ar citiem kolēģiem laika gaitā tika panākts, ka DPI vēstures nozare no papildu specialitātes pārtapa par patstāvīgu specialitāti. Viņš vienmēr ir bijis labestīga un saprotoša pasniedzēja iemiesojums. Profesors nevis pamācīja, bet dalījās savā pieredzē, un viņa piemērs bija tik pārliecinošs, ka citas argumentācijas nemaz nevajadzēja. Profesors pieradināja “citādā” saskatīt interesanto un tāpēc uzmanības, nevis aklas noliegšanas vērtu; aizliedza lietot kategorijas “labs” – “slikts” attiecībā uz vēstures faktiem, tā vietā piedāvājot meklēt atbildi uz jautājumu “kāpēc?”; domāt pašiem, nevis spriest no dominējošo stereotipu pozīcijas. 1983. gadā J. Veinbergs atstāja katedras vadību, bet turpināja strādāt ar studentiem gan Daugavpils Pedagoģiskajā institūtā, gan Latvijas Universitātes Teoloģijas fakultātē un Rīgas Atklātajā ebreju universitātē līdz aizbraukšanai uz Izraēlu 1993. gadā. Uzsverot profesora J. Veinberga īpašo lomu, 1996. gadā viņam piešķirts Daugavpils Pedagoģiskās universitātes goda doktora nosaukums; par ieguldījumu Latvijas kultūrā viņam piešķirta Spīdolas balva (2001).

J. Veinberga mūža darbs – senās ebreju vēstures pētīšana, kas, pēc paša profesora domām, bija iepriekšņemta ar viņa piederību ebreju tautai un kopā ar savu tautu izcieto 20. gadsimta noziegumā un traģēdijā – holokaustā. Tas radīja viņā dziļu iekšējo nepieciešamību izskaidrot vēsturē sakņoto ebreju tautas spēju saglabāt cilvēciskumu pat necilvēciskos apstākļos. Atskaites punkts – katastrofa – ebreju valsts un tempļa iznīcināšana 586. gadā pr. Kr. Tā bija patiesa katastrofas situācija: tauta bija padzīta no apsolītās zemes, tas, ko 500 gadu garumā uzskatīja par nesatricināmu un mūžīgu, – valsts un templis, ko Dievs apsolijs ebreju izredzētajai tautai uz mūžīgiem laikiem, sabruka. J. Veinbergs vēlējās parādīt, kā notika iznīcināšana, izveidojās vakuums un nihilistiskā attieksme pret visu. Bet vienlaikus vajadzēja atklāt arī to, kā šajā šķietamajā tukšumā uzdīga jauni asni, dzima kas pilnīgi jauns – gan sociālās dzīves forma (pilsoņu – tempļa kopiena), gan dzīves principi (brīvprātība un atbildība par brīvi izdarīto izvēli), mainījās tautas mentalitāte, līdzšinējās bezierunu vienprātības vietā nāca kā norma arī citādi domājošo atzišana un zināms plurālisms. Veidojās pieradums izdarīt izvēli un augstu vērtēt brīvību. Iezīmēto procesu būtība un to dalībnieku pašapziņa slēpjas tā laika tekstos, kuru autori bija attiecīgās mentalitātes nesēji, un vispirms – Vecajā Derībā, kas tapa tieši tajā laikā.

Profesors radīja metodi, kas pavēra daudz precīzākas tekstu izpētes iespējas. Tā ir teksta trispakāpju analīze, kas ietver lingvistiski statistisko, semantisko un konceptuāli kontekstuālo analīzi un ļauj atklāt teksta autora apziņas iezīmes. Taču, strādājot ar cita laikmeta un it īpaši ar seno laiku tekstiem, nevar ignorēt faktu, ka cita laikmeta cilvēki arī domājuši citādi. Tāpēc rodas jautājums: vai pētnieks adekvāti saprot cita laikmeta tekstu? Prof. J. Veinbergs risinājumu atrada pasaules modeļa idejā. Proti, idejā, ka cilvēka apziņā pasaule pastāv kā universālo kategoriju (pamatjēdzienu) sistēma, turklāt katra laikmeta cilvēks rada *savu* universālo kategoriju sistēmu (“koo-

dinātu tīklu”), ar kuras palīdzību *pa savam*, tikai viņam raksturīgi aptver un sakārto savā apziņā pasauli. It kā uzliekot “koordinātu tīklu” realitātes parādībām un skaidrojot tās atbilstoši “koordinātām”, cilvēks veido savam laikmetam atbilstošu pasaules modeli.

Atzīstot vairāku vēstures filozofu un vēsturnieku metodoloģisko ietekmi, J. Veinbergs īpaši izceļ medievista Ārona Gureviča nozīmi savā pētnieciskajā darbā. Taču, salīdzinot ar Ā. Gureviča pieeju, J. Veinbergs ir devis arī savu ieguldījumu, cenšoties pēc būtības subjektīvo vēstures avota analīzes procesu maksimāli “objektīvizēt”. Lai to panāktu, analīzei pakļaujamas teksta vienības zinātnieks atlasa, balstoties uz lingvostatistiskiem, nevis empīriskiem datiem. Pievēršoties tekstam, viņš vispirms nosaka vārdu lietojuma biežumu, kas liecina par apzīmēto jēdzienu nozīmīgumu teksta autoriem: jo biežāk minēts vārds, jo nozīmīgāks autoram ir ar to apzīmētais jēdziens, jo vairāk iespēju pastāv, ka arī sociumam, kuram pieder autors, šis jēdziens ir ļoti nozīmīgs. Tādējādi teksta turpmākā analīze, kad pētnieks pievēršas noteiktiem “indikatoriem”, kļūst pamatotāka un precīzāka.

Vēsturnieks pakļāva skrupulozai analīzei visu Vecās Derības un vairāku citu vēstures avotu tekstus un secīgi atveidoja vispirms “Hroniku grāmatas” autoru pasaules ainu, tad Vecās Derības pasaules modeli, pēc tam salīdzinājums ar citu seno Tuvo Austrumu (Divupes, Ēģiptes) autoru tekstiem ļāva J. Veinbergam raksturot seno Tuvo Austrumu historiogrāfijas pasaules modeli un, visbeidzot, seno Tuvo Austrumu kultūras kopumā pasaules modeli, kura pamatā ir viss seno Tuvo Austrumu teksts. Rezultātā atveidota universālo kategoriju (daba, lietu pasaule, cilvēks, dievs(-i), laiks, telpa) sistēma – “koordinātu tīkls”, ar kura palīdzību šīs kultūras cilvēks aptvēra apkārtējo pasauli. Tādā izpratnē uzlūkojot pagātnei, to var ieraudzīt laikabiedru acīm, nepiedēvējot vēsturnieka sabiedrības vērtības pētāmā laika sabiedrībai. Uzmanības centrā – cilvēks ar viņa attieksmi pret pasauli, kas piešķir vēsturiskam pētījumam jaunu – antropoloģisku dimensiju.

Seno laiku vēstures pētnieku vidū Padomju Savienībā profesors J. Veinbergs bija viens no autoritatīvākajiem seno Tuvo Austrumu vēstures speciālistiem, kas gāja savu ceļu, atšķirīgu no oficiālās historiogrāfijas. Pievēršanās cilvēka iekšējai pasaulei, sociālajai psiholoģijai krasi atšķīra viņu no padomju vēsturnieku vairākuma, kuri koncentrēja uzmanību uz “ražošanas attiecībām”, principā ignorējot “cilvēcisko faktoru”. J. Veinberga grāmatas “Человек в культуре древнего Ближнего Востока” (1986, latviešu tulkojumā, saīsināti – “Piramīdu un zikurātu ēnā: Cilvēks seno Tuvo Austrumu kultūrā”, 1988), “Рождение истории: Историческая мысль на Ближнем Востоке середины I тысячелетия до н.э.” (1993), “Введение в Танах” (т. 1–3, 2002–2005) u.c. kļuva par klasiskiem darbiem gan vēsturē, gan kulturoloģijā. Vēl padomju periodā profesora J. Veinberga idejas un darbi pieņēma uzmanību arī Rietumos, viņa grāmatas un raksti publicēti PSRS, VDR, VFR, Čehoslovākijā, arī Ungārijā, Beļģijā, Nīderlandē, Lielbritānijā u.c.

Atvadoties no Daugavpils 1993. gadā, J. Veinbergs pasvītroja, ka viņš brauc nevis *no* Latvijas, bet *uz* Izraēlu. Jeruzalemē viņš atrada savu vietu, bet Latvijā profesors Joels Veinbergs uz mūžīgiem laikiem paliks daudzu viņa bijušo studentu pateicīgā atmiņā.